

II

На другий день сонце високо підбилося вгору, а панотці ще одпочивали. Тричі закипає, тричі погасав самовар у снігах, а панотці спали. Вже матушка наготувала снідання, порозсилала людей на роботу, ходила, нудилась без роботи, двічі молилась богу, а панотці все спочивали. Не втерпіла-таки матушка, пішла побудила панотців і послала до їх наймичку з водою й рушником.

Трохи перегодя в тій самій світлиці, на тих самих місцях, як і ввечері, сиділи на канапі панотці і мовчали. О. Хведор, свіжий, здоровий, як і передніше, протирав очі, позіхав, хрестячи рот за кожним разом, одкидав за вуха мокрі після вмивання густі кучері. О. Мойсей сидів непорушне, похиливши голову, трохи скрививши набік сині губи. Причесаний, мокрий волос його поприлипав до голови. На столі, застеленим червоною скатеркою, стояли три стакани чаю. Збоку стояв той самий графин, повний жовтої горілки, тарілка з гарячими пирогами та накраяними скибками пухкої паляниці і маслянка з маслом.

— А доки ми оце будемо протирати очі? — промовив о. Хведор. — Рання пташка дзьобик набиває, а пізня очиці протирає. Матушка! ходи лиш до нас та почасть нас!

Вийшла матушка, ще молода на взір, чорнява, в білому простенькому чіпкові. Є такі люди, що і до смерті не теряють краси, цілий вік цвітуть то молодую дівочою красою, то розкішною повною молодичою, то якоюсь старечою красою. По виду було знати, що Марія Василівна колись цвіла пишною красою. І тепер ще не втратила вона ні чудових чорних високих брів, ні іскряного блиску в огнястих, променястих чорних очах, ні червоного цвіту на губах, ні рум'янцю на щоках. Здорова на виду, повна в тілі, навіть трохи огрядна, вона говорила дуже тоненьким голосом, тихим і співучим, вимовляючи слова з протягом, ніби вона пісні співала.

— Добридень вам, панотці! Як вам спалось, що снилось?

— Гуска Івановна снилась, та ще й настояна на горілці, — приснув о. Хведор од сміху: — Еге, матушкам не верзеться таке у сні?..

— Добрі смішки, коли повипивав горілку з усіх бутлів! — заgrimала матушка. — Чого ж ви оце сидите та ніби куняєте! Чому не п'єте по чарці? О. Мойсей! Ануте лиш по старинному звичаю — до чаю.

Марія Василівна валяла чарку, покуштувала, пригубивши й обмочивши тільки свої свіжі губи, долила знов і піднесла о. Мойсею.

О. Мойсей підняв очі з каламутними білками і зирнув на чарку. Він боровся з своєю думкою дуже, дуже, скільки було сили, як борються на смерть два закатовані вороги.

О. Хведор подививсь на його, зареготавсь і промовив:

— Еге, о. Мойсей, в тебе тепереньки в роті наче чумаки ночували? Випий, будеш здоровий. Коли вчора пив, то похмелитись і бог велів.

О. Мойсей і не сперечався довго, випив і закусив пирогом.

Матушка взяла стілець, приставила до стола і сіла поруч з о. Мойсеєм. Свіже, повне її лице, освічене ясним сонцем, стало врівні з блідим, замлілим лицем її сусіда. Здавалось, що живоття і смерть посідали рядочком, щоб глянути одно на одного і подивуватись з себе: дивіться, мов, яке я гарне та свіже, а ти жовта та кисла!

Тільки що випили вони по стакану чаю, надворі гавкнула собака і побігла до воріт, ніби комусь назустріч. Всі троє разом зирнули в вікна. В ворота входило два пани: один товстий, неначе барило, другий молоденький, тоненький, як очеретина.

— Бог несе дуже ранніх гостей. — промовив о. Хведор. — Це ж пан Серединський з Хоцінським.

Серединський, як показує його прізвище, походив не з польської шляхти. Його прадід не був прихосько з Польщі, ні прибула на Україні звідкільсь. Він був українець, тільки обляшений.

Колись давно, ще не за нашої пам'яті, приїхав на Волинську Україну десь з-під Варшави один польський пан-дідич в свій куплений на Волині маєток. З панею наїхала польська двірня, польки покоївки. Дідич збудував костюл на українській землі, знайшов ксьондза, і тамечки незабаром завелась маленька Польща в нашому селі. Пан звелів набирати селян у свій двір. Наші хлопці й дівчата незабаром зацвенькали по-ляхівській, бо пан і пані нехтували нашою українською мовою, зневажали хлопів і заказали, щоб люди в покоях або говорили по-польській, або й ротів не роззявляли.

Швиденько потім пан вибрав собі до двору двох хлопців, нащадків давніх козаків. Обидва були високі на зріст, гарні, кучеряві, чорняві. Обидва були одного зросту, одної вроди, з однаковими чорними очима, з однаковим чорним великим вусом і товстими, аж кудлатими бровами. Одного пан знайшов-таки в своєму селі, а другого довго підбирав під стать по других селах, як от підбирають під масть паристі баскі й одноразні гарні коні.

Поприїжджають було до пана гості з Варшави. Козаки повинні стояти коло зали по обидва боки дверей; повбирані в червону й синю одержу, пообшивану сріблом, в широких синіх шараварах в червоними смугами, було стоять козаки, як вкопані. Молоді панянки аж жахались, що в козаків такі страшні вуси.

Панська челядь цвенькала по-польській, їздила з панями до костюла, а далі пані звеліли, щоб уся двірська челядь говіла до костюла, а не до церкви, вкупі з панями. Поперевертували пані наших людей на свою католицьку віру. Тільки ті два козаки не згожувались стати перевертнями, — одного дражнили Середою, другого — Суходолею.

Кажуть: де дідько сам нічого не вдіє, туди бабу пошле. Так і тут сталося. Поженив пан наших хлопців на ляхівках покоївках, що пані привезла з-під Варшави. Пан вибрав других козаків, а Середу й Суходолю на старості літ одпустив на волю, дав їм до живоття — по хаті й по ґрунту, бо тоді землі було доволі, а людей було не дуже густо.

Уплило багато часу, і козаки на старості літ вже говіли до костюла, молились по-польській богу, сяк-так балакали каліченою польською мовою, били себе кулаком у груди за молитвою, «кленчили» на одно коліно. Серед став паном Серединським, а Суходоля — Суходольським. А через кілька десятків років два перевертні розвели двоє буцім польських гнізд на Волинській Україні, котрі замішались між сірячкову, чи ходачкову, дрібну шляхту, колись українську й православну.

З того одного гнізда вилинув татунь нашого знайомого писаря Серединського. З землею стало скрутніше. Вже син старого пана пооднімав ґрунти й садки, кому що було надаровано до живоття. Ціла сім'я Серединських розлізлась по Вкраїні, шукаючи хліба то в писарях по сахарнях, то в економіях, то в урядових канцеляріях. Дрібна шляхта біднішала і помаленьку вмішувалась у народ, втрачувала свою католицьку віру й польську мову. Батько нашого Яся Серединського вмер у бідності і зоставив сина сиротою.

Підпанок зріс між селянськими дітьми, зазнав доволі всякого лиха. Його мати мусила дати його в суконну фабрику робітником. Сміються було люди з пана робітника! Ясь Серединський не цурався і нашої церкви, бо костюл був за верстов шістдесят; він кілька раз сповідався і причащався в церкві, а кілька раз в костюлі і, певно, вважав за однакові обидві віри.

Ясь Серединський з дідичем Хоцінським увійшли в світлицю, привітались з господарем, з гостем. Хоцінського попросили сісти на каналі, а Серединський притулившись на стільці коло вікна, недалечке од порога, напроти дверей до другої кімнати, де вешталась дочка о. Хведора.

Товстий Хоцінський насилу дихав, одсапував після дороги. З широкого, м'якого, оперезаного густими зморшками його лоба скочувались краплі поту і застрягали в густих, сивих, кудлатих бровах. Товсте, повне, як торбина з борошном, його лице блищало неначе маслом обмазане; очима він позирив згорда, по-панській, як звикли позирати в нас на Україні пані, навіть і тоді, як

пестяться до будлі-кого.

Серединський частенько поглядав на двері, сидячи коло вікна. Веселий промінь сонця йшов через вікно, розсипався поміж зеленим листом китайської троянди, що стояла на вікні, і простягався золотим пасмом проз лице Серединського на підлогу. У тому золотому промені світилося молоде лице Серединського; в його лиці злучилось до купи все, що було луччого і кращого в красі типа українського й польського. Стиха освічений збоку, обквітчаний зеленим листом троянди, сидів тут неначе предок його, козак Серета: той був волос розкішний, густий, кучерявий; той вус чорний, те ж лице з рум'янцем, ті брови рівні, блискучі, густі; той козак Серета, та не той! І волос на голові був м'якший у пана Серединського, і кучері лисіли, наче шовк, і брови тонші, і вуси наче вимальовані на білому виду. З-під чорних брів світились чисто польські ясновіри, позичені од помішки польської, великі очі якось по-дитячій, трохи з осміхом. Молодий був панок Серединський; в його очах ще не світилась його душа доросла, його серце достигле. А по тому стиха задуманому лиці, по дитячих рум'янцях на щоках трудно було вгадати, які думи колись заворушаться в голові, як він дійде до зросту, стане людиною з дійшлим розумом; які заграють у його серці принадки!

Серединський сидів і мовчав, трохи скорчившись, як-от сидять менші перед старшими. Розмову розпочав пан Хоцінський. Він говорив по-українській, але вимовляв слова якось на польський лад. Українське и він вимовляв як польське у або великоруське ы. Наші голосні й суголосні літери в його виходили такими твердими та шерсткими, ніби він ставив ь перед кожною. Уся мова його була якась туга, цупка, лемехувата.

— Як же вас, о. Хведор, бог *мыльуйе!* як *жывьетье* ви з *дитками*. Як ваше здоров'я?

— Спасибі, — так само, як і ваше, — не вменшай, боже!

Усі осміхнулись.

— Здасться, насилу своє здоров'я носите? — додав о. Хведор і зареготавсь.

— Ой важке, важке моє здоров'я, нігде правди діти: аж зайве! — одказав Хоцінський, держачись обома руками за живіт.

— Мабуть, не погано жилось на віку, коли надбали од безклопінтя такого зайвого здоров'я! — промовив о. Хведор, поглядаючи на його скося.

— Ви б уже й не питали один одного про здоров'я, — вмішалась матушка.

— Що ж доброго начитали ви в вашому *«Сині отечества»*? — спитав пан Хоцінський після недовгої розмови то про се, то про те. — А я от приніс вам знов кілька номерів *«Вести»*. Сказати вам, панотці, правду, ви не знаєте, що є в російській літературі кращого й цікавого, і читаете не знати що, сказати по щирій правді. І між росіянами, бачу, є вже люди — як люди, і розумні, і просвічені, котрі гаразд втямили, яке становище справи в нас повинно бути найкраще. От дивіться! яка невеличка оця газета, а яка правдива!

Хоцінський розгорнув листок газети і почав водити очима за стрічками.

— Нарікають на нас, на поляків, — промовив далі Хоцінський, — буцімто тільки ми встоюємо в письменстві за панство. Дивіться! Ось пише те саме таки ж руський і либонь думає трохи-трохи не так, як і ми! Пішла оце в вас ніби пошесна мода на мужиків, а панам ніби на світі й місця вже нема! А коли сказати ширу правду, то тільки пани поробили все, що є на світі гарного й доброго: їх розумом та хистом стоять царства, процвітають науки, процвітають фабрики, живе сам мужик. А мужики тільки те й робили, що пили в корчмах горілку та орали, дбали про хліб, про шматок хліба та... лаяли панів. До чого мужик вартий? Тільки сіяти та орати! та панщину... чи то, правда, роботу чорну робити! Пани багато, без міри вартніші й здатніші за хлопів у всьому. А тепер дали їм волю, порозпускали їх; громада верховодить по селах; далі почнуть верховодити й над панамі! Повигадували якісь вигадки: якісь земства, де мужик сидить поплич з паном. Це все я вчитав у *«Вести»*! По-моєму, хто до чого родивсь, до того й берись, — «як не піп, то й не

микайся в ризи»; всьому дав господь своє місце в світі. Одним треба панувати, другим покорятись, треба ж комусь і мужикувата. Не можна бути всім панами, — не можна бути всім і мужиками! Що сам господь звелів, те й повинно бути.

— Коли ж то звелів таке диво господь? — спитав о. Хведор.

— Воно не велів-таки господь такими словами, але, бачте, в біблій.

— В якій же то біблій? хіба, пане, в вашій, бо в нашій нічого такого немає, — промовив о. Хведор, сміючись. — Чому ж і з мужика не може бути і вчений, і купець, і чиновник?

— А нехай бог милує! — крикнув Хоцінський. — Що создав господь, те не зміниться.

— Але ж господь создав тільки голого Адама та Єву і не создав ні шляхтичів, ні мужиків.

— Які-бо ви, о. Хведор, чудні, їй-богу! А ще й духовні, і просвічені! Ви знаєте, що не все бог написав у книгах, але є ще на світі і філософія...

— Це якась чудна філософія!

Подали чай. Серединському, мабуть, остогидло слухати таку розмову, ті старечі теревені. Він узяв свій стакан і пішов до другої кімнати до панночок. Старі самі zostались в світліні.

Заговорили потім про господарство, про врожай, про буряки, про робітників. Пан Хоцінський звернув розмову на те, що колись-то було добре: всім панам, і духовенству, і навіть мужикам, як мужики були панщанні.

— Мова мовиться, як кажуть, — промовив Хоцінський, — а ми з паном Серединським до вас, о. Хведор, і в гості прийшли, і за ділом. Я знаю, що о. Моисей — ваш приятель, і буду і при йому говорити щиро й прямо. У нас — молодий, а в вас, о. Хведор, молода напоготові. Старша дочка ваша і гарна, й здатна, й добра, і до всього степна, хазайновита, а пан Серединський, як бачите, хлопець пристойний, здоровий, розумний, а до того незабаром буде на другій половині Нестеринець в мого сусіди, поміщика, економом, як вибуде рік старий економ. Сказати вам правду, Серединський, коли тільки схоче шануватись та не лінуватиметься, то чоловіком стане, бо він хлопець дуже розумний і до всього придатний. Ви знаєте, що ми близькі сусіди, що я вам не ворог, зла не мислю ні вам, ні вашим дітям. Коли воля ваша, хліб наш приймайте і дітей заручайте. А як ні, то й ні. По чарці, та й додому!

— Цебто ваша мова мовиться про старшу мою дочку, — промовив о. Хведор.

— Еге, — одказав пан Хоцінський. — Чого їй сидіти та хліб батьківський збавляти, коли вона буде щаслива і за Серединським?

Хоцінський знав, що сім дочок сиділо на шії в о. Хведора і богослови вже навіть обминали старших дочок.

— Про мене, — одповів о. Хведор. — Але ж треба передніше жінки й дочки спитати. Коли в їх згода, то про мене хоч і поклони бити. В мене дочок — хоч на продаж!

— Та молоді вже давно згодились! — промовив Хоцінський, — я вже за те добре знаю.

— Піду пораджусь із своєю старою, — потривайте трошки, будьте ласкаві, — сказав о. Хведор і вийшов до другої хати.

— І не говори! — промовляла стиха матушка в третій хаті, — не дам я своєї дочки за світського! Підождім трохи, може, хто навернеться, може, ще хтось трапиться.

— Нічого нам богословів ждати! Вони сватаються, де сотнями пахне. А які наші достатки, який наш засіб, про те знають усі. Хіба ж мало богословів перебуло в нас. А чи спитав хоч один? Не оддамо дочки за Серединського, то дамо за дяка. А по-моєму, лучче йти за панка, ніж за дяка. Все-таки буде Ганя пані, а не дячиха.

— Боже ж мій! Але ж вона буде не духовна! Наш рід споконвіку увесь духовний, одна Ганя наша одрізниться. Та ще якої він віри?

Очі одразу зайшли сльозою в матушки.

— Про віру — хто його знає! Він, здається, і нашим і вашим, і до костьола і до церкви.

Даваймо дочок, поки женихи трапляються, бо потім і таких не стане.

— Як хоч Ганя сама каже, що їй не йти за богослова. А мені жаль. Першу дитину видаємо, та й то бог зна як, — за якогось ляхка чи недовірка.

Матушка залилась слізьми і не змогла далі слова промовити.

— Будуть люди нарікати на нас, — промовила далі мати, втираючи сльози хусточкою. — Буде Ганя нещаслива, — скажуть, що ми втопили свою дитину. Коли б же він був хоч добрий! а то хто його знає, що воно за людина. Я — мати своїй дочці. Чує моє серце щось недобре. Чи щаслива ж буде вона з ним, з чужим родом?

— А хто ж його вгадає? Якби пак знаття, що колись буде! Правда, і панки бувають добрі люди, а він таки не цурається нас і нашої церкви. Боже їх благослови! Між ними є любов; а де любов, там і щастя. А хіба ж ми не були щасливі, хоч були обоє вбогі?

Цими словами матушка трохи вгамувалась і заспокоїлась. А о. Хведор пішов сповістити пана Хоцінського, що од старих жадної притичини немає.

Як горлиця за дітками літнім вечором в лузі жалібно вуркоче, — так рідна мати перед заручинами за дочкою молодою плаче та сумує.

— Йди, дочко, коли твоя добра воля! не силуємо тебе. Коли будеш щаслива, дякуй своїй долі. А як будеш сльози лити, весь свій вік тужити, не нарікай на мене, не нарікай на батька. Чи я ж не мати своїй дитині? Чи я ж не бажаю, господа не благаю рано й вечір, щоб мої діти були щасливі, хоч і не багаті? Чи я б тебе, моя доню, не озолотила? Чи я б тебе не оддала за богослова, якби сила моя, якби воля моя!

— І тепер я за тобою плачу, — промовляла мати, обнявши Ганю, — і тепер боюся дати тебе в чужі, небезпечні руки! Лучче б я тебе під шум пустила, ніж мала отак видавати! Будеш, Ганю, безталанна, — не кляни, серце, своєї матері!

Як зозуля в зеленім лузі веде перед між галочками, — так молода зговорена виходить на заручини з молодими сестрицями.

Обсіли сестри, як галочки, навкруги всю світлицю. Зацвіла світлиця о. Хведора дівочими личками та все чорними очима та чорними бровами, як горідчик цвіте навесні. Сама Ганя, повна й здорова, була схожа на рослину, що виросла на добрій вогкій землі, поливана дощем, завсігди освічена сонцем.

Молода, кажуть, все буває гарна; гарний пуп'янок між зеленим листом, але краща квітка, як розгорне свій увесь розкішний лист й розпустить навкруги себе пахощі.

Ганя сиділа коло молодого в повній дівочій красі, як маківка раннім ранком, що тієї ж ночі розвилася з пуп'янка. З її лица ще не сплили ті рум'янці, що виступили при однім слові хлопця-чорнобривця: «Чи будеш ти, мила, навіки моєю?»

Мати сіла проти своєї дочки і очей з неї не зводила.

— Брови твої, серце доню, брови чорні! кому ж ви достається? чи другові, чи ворогові? чи долі, чи недолі? Не почорнієте ви в розкоші, — коли б же ви рано не злиняли в нужді?

Взяв жаль серце матері.

Пан Хоцінський блискотів сірими вирячкуватими очима на молоду, на молодих її сестер, як той вовк, що залізе до овечок у кошару. А Серединський сидів поруч із молодою гарний, молоденький, наче той місяць на підпівні. З-за стола виглядали його очі тихі, густі кучері. Його раде лице повсякчас світилось і блищало веселістю, мов у хлопчика, тоді як його або похвалять, або по головці поглядять, або дадуть дуже доброго гостинця.

Один о. Мойсей сидів похнюпившись. Невесела думка лежала в його на серці! «От мені ніколи не доведеться видавати дочок заміж, женити синів?» була в його така думка. Поглядав він ласкавими очима на молоду, теплим поглядом на чужих здорових гарненьких дівчаток, а його серце заніло якимось. В йому прокидались батьківські почування, заворушилась потреба любові до

дітей, негмонна потреба щастя великого, хоч і неспокійного та болячого, — мати й годувати дітей, тішитись і піклуватись ними, а потім видавати їх заміж або женити. І заздрісне йому стало чужому щастю, навіть чужому клопотові.

Всі сиділи і більше думкою думали, ніж говорили. Буває час, де потрібніше красномовне мовчання, ніж говірка слово. О. Хведор, по своїй удачі, був незугарний наладити мову на тон дуже поважний, не жартовливий і теж мовчав.

Коли це з другої кімнати одчинились двері. У світлицю вступила стара бабуся, одягнена чепурненько в білу сорочку, в чорну спідницю з червоними квіточками і зав'язана чорною хусткою. Поцілувавши о. Мойсея в руку, вона хотіла приложитись і до руки Хоцінського. Він не дав руки, бо при людях пани й панки не дають руки цілувати. Бабуся принесла в руках килим і почала розгортувати в кутку перед образами. Всі встали. В молодих запалились щоби. Мати не вдержала сліз, як молоді стали на килим і почали бити поклони, їй здалось, що дочка вже ступила на хистку кладку, звідкіль от-от посунеться в шум. Всі сестри, дивлячись на матір, і собі поскривлялись.

О. Мойсей прочитав тихо молитву, його голос тихий, з недужих грудей, тремтів од жалю. З-за дверей виглядала бабуся й дівчата. Побили молоді поклони, поцілувались із старими; Ганя поцілувалась зо всіма сестрами і з бабусею. Пан Хоцінський надувся, вирівняв спину, щоб наддати собі ще більше поваги; його живіт страшенно випнувся, як здоровецький гарбуз, що часом на продиво вродить у городі між меншими.

Та ж сама бабуся ввійшла в світлицю і винесла на підносі пляшку вина й чарки. Всі побачили, що церемонія скінчилась, і почавсь звичайний час. Всі тихо загомоніли; сестри почали пошепки розмовляти; молодий почав тихо балакати з молодюю.

Побрали чарки в руки.

— Тепер, Ганю, так, — промовив о. Хведор, взявши чарку, — або пан, або пропав! Будьте ж ви щасливі вдвох у парі, як і я щасливо ізжив свій вік. А ви, Іване Станіславовичу, жалуйте мою дочку, коли берете клопіт на себе, а то ще як схочу, то й одніму її.

— Годі вже тобі жартувати! І тут не обійдеться без жартів, — промовила матушка. — Пошли, боже, вам з неба чого тільки треба! Дай, боже, вік довгий і щасливий! — приказала Марія Василівна до чарки, втираючи сльози.

— Де ж ви, паничу, будете священиком? — промовила сміливо бабуся до молодого. Вона вигляділа всіх дітей о. Хведора, і молоду — Ганю, і була своєю людиною у господі, а дітям навіть здавалась близькою родичкою. — Чи далеко завезете нашу панну? — спитала бабуся.

Всі засміялись.

— Я не буду священиком, — одказав Серединський, почервонівши на лиці.

Бабуся очі витріщила:

— То наша Ганя не буде матушкою? — спитала вона в Марії Василівни.

— Не буде, Мотре.

— А чим же вона буде?

— Вона буде пані.

— Ох мені лихо! Нехай бог боронить! — прохопилась стара, й сама не зоглядівшись. — Ви, паничу, лучче таки вистарайтесь на священика.

О. Хведор кивнув бабі, щоб вона йшла собі до пекарні, не соромила панів.

А тимчасом у дбайливої господині-паніматки вже й обід постиг. Вона попрохала всіх у столову кімнату до обіда. а бабуся розказувала в пекарні, що їх Ганя не буде попадею. Пішла про те поголоска по селі; загомоніли молодіці. І не раз, зустрічаючись з Ганею, благали її добрі люди не йти за пана, а дождати священика.

Тижнів зо три зоставалося ще до весілля. Тижнів зо три безперестану чути було весільні пісні

щодня і щовечора до пізньої ночі в кімнатах в о. Хведора. Як ті пташки навесні, виспівували наймички в пекарні. А в покоях шість сестер Ганиних, готуючи сестрі виправу, перегукувались з наймичками, наче соловейки в гаю. А до їх голосів прилучала б молода свій голос, як та горлиця:

Заручена ти, Ганнуся,
Зарученая,
Та подала свою руку
На заруку.
Ручко ж моя білесенька
У батенька!
А чи будеш така біла
У свекорка?

— Коли б уже, Ганю, ти швидше йшла собі заміж! — сказав батько, сміючись. — Так накричали, наверещали мені вуха своїми піснями, аж в голові гуде. Піду в клуню, ляжу, думаю одпочину, а там під повіткою наймички коноплі тіпають та вищать так, що й спати не можна. А тут в хаті дочки голосять і горло їм не заболить!

А тим часом, як в одній кімнаті весела молодість пісень співала, в другій хаті клопотлива старість раду радила.

— А яка твоя думка, паніматко? — спитав о. Хведор у жінки. — Я не думаю справляти такого бучного весілля, як наші батюшки скрізь справляють.

— А що ж ти думаєш? — спитала матушка, здивувавшись.

— Я те думаю, що не запрохуватиму гостей на весілля білетами. Попрошу о. Мойсея, та твого брата, та свата Хоцінського та й годі. Накажу молодому, щоб музик не наймав, коли то ще є за що найняти. Ти знаєш, які наші достатки, які наші засоби. Лучче дамо дочці ті гроші, ніж маємо витратити на весілля. А то наїде гостей трохи не з усього світу, і втрачайся на сотню або й на дві карбованців! Воно таки якби дочка йшла за богослова, то не жаль було б і заходу! А цей латаний зятьок нехай пробачає.

— А хіба ж весілля справляється для зятя? Чом же не для дочки та й не для нас?

— А хто ж їй винен, коли вона не йде за богослова!

— Хто ж більше, як не отець-мати! Якби ми були багаті, не сиділи б паннами й досі наші дочки. Першу дитину видаємо, та й то не по-людській. Яке вже те весілля буде без музик? Скинеться трохи на панахиду... І дочка жалкуватиме. Скаже: випхнули батьки з хати, навіть весілля не справили.

— А хіба ж їй легше буде, як випхнемо з музиками та танцями?

— Що ж скажуть люди, гості?

— Які гості? — крикнув о. Хведор.

— А ті, що наїдуть!

— Я ж їх не проситиму!

— Наїдуть вони й самі, не прохані.

— То що ж? Воріт я не запру. А хто приїде, то й так поїде!

— Добре, їй-богу, добре! Та нас же осудять, обговорять кругом! А в нас діти, та ще й дочки!

Не останню дочку видаємо заміж. Отам шість сидить.

— Еге-еге! Осудять! Матері їх ковінька за це! Сім дочок, та це випадає сім весіллів. Клади по сто карбованців, то й сімсот буде. А треба ж і до дочок щось прикласти! Не здобріють же вони бучними весіллями та музиками. Нехай гості дулю з'їдять, як понаїжджають. Не здивують, коли я їм дам по шклянці чаю та сяку-таку закуску. А вже там тих цукрових пірамід, тих вин шампанських... то за це нехай вибачать. Я б сам пожививсь таким добром, якби пак було. Дочки, правда, шкода; «але шкода, та не вигода!» як кажуть в приказці.

— Про мою честь! — одказала жінка тихо, пересвідчена в правдивості слів свого чоловіка.

— Ти знаєш, що в нас грошей біг-ма! Коли б одягти дочку, не випустити босою й неодягнутою. А то виходе в злидні, та ще й з готовісінькими злиднями! Потім буде соломою топоти, горшком воду носити та згадувати бучне весілля. Ти мені там не дуже напікай та наварюй! Я тобі на це й грошей не дам.

— Про мене! — сказала матушка, вийшовши до другої хати.

А в другій хаті панни, нічого про те не відаючи, виспівували веселих пісень, марили веселими думками про весілля, про тих паничів, що понаїжджають на весілля, про танці та музики. Кожна панна вже заздалегідь міркувала, як би вбратись до лица і по моді, і як зачесатись, і чим завітчатись, щоб заповнити серце будлі-якого богослова. Тільки й мови було в їх, що перелічували гостей паничів і панночок, котрі мали понаїжджати на весілля.